

ПАРАДИГМА ОБРАЗУ ПЕРШИХ ХРИСТИЯН У ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА (НА МАТЕРІАЛІ ПОЕМ «НЕОФІТИ» І «МАРІЯ»)

У статті досліджується парадигма образу перших християн у творчості Т. Шевченка на матеріалі поем «Неофіти» і «Марія». Наголошується на особливостях його прояву та авторській інтерпретації. Акцентується на проектуванні митцем образів неофітів на тогочасну суспільно-політичну ситуацію. Визначається розумінням поетом суті Бога та християнської віри у контексті національного світовідчуття автора.

Ключові слова: *Т. Шевченко, парадигма образу, перші християни, поема, «Неофіти», «Марія», авторська інтерпретація, національне світовідчуття.*

Творчість Тараса Шевченка є прикладом найбільш багатоаспектної спадщини мистецтва слова в українській літературі. Поставлені поетом проблеми вивчаються у різних наукових і духовних площинах, основуючись на класичних і модерних методиках студіювання художнього тексту. Одна з найбільш масштабних проблем у контексті творчості Шевченка – ідея Бога, християнські засади його творчості, зокрема – парадигма образу перших християн. Остання становить собою надзвичайно цікавий аспект дослідження, оскільки дає підстави вести мову про глибоко і гуманістичну християнську основу світогляду Кобзаря.

Окремі аспекти даної проблеми досліджувалися в працях І. Дзюби, Л. Задорожної, Г. Клочека, В. Пахаренка, О. Сліпушко, В. Смілянської, В. Шевчука та ін. Проте не існує спеціальної розвідки, присвяченої саме проблемі парадигми образу перших християн у творчому баченні Тараса Шевченка. Отже, новизна цієї статті зумовлюється новаторським представленням образів перших християн у поемах Тараса Шевченка «Неофіти» і «Марія», показом особливостей розуміння митцем цих образів, їх проектуванням на тогочасне українське суспільство, соціальні класи й актуалізацією питань національно-соціального звучання. Мета статті полягає в показі особливостей образів перших християн, виявленню їхнього життєвого покликання в інтерпретації поета на матеріалі поем «Неофіти» (1857) і «Марія» (1859).

Свого часу А. Козачковський у листах до Т. Шевченка схарактеризував його творчість як «глибокий мировой анализ сердца человеческого» [3,

с. 163]. Дійсно, для Тараса Шевченка його герої втілюють і репрезентують духовний шлях для душі людської, її поривань. Це душа глибоко християнська, пізнання котрої є для поета справою колосальної значущості. Саме цьому присвячені поеми «Неофіти» і «Марія», що належать до пізнього періоду творчості митця, часів після заслання, коли Бог, його дія стали не просто близькими Шевченкові, а й визначальними для усвідомлення та осмислення буття. У цьому погоджуємося з думкою І. Дзюби про те, що Шевченко своїми «Неофітами» «немовби перегукується з «Енеїдою» Котляревського, де в костюмерії античної історії виставлено українське життя й український типаж. Але Шевченко не «перелицьовує», не комікує; він трагедійний, він справді пише про неофітів християнства і язичницький Рим, але пише так, що це водночас є й українського змісту поема (цю традицію блискуче розвине Леся Українка у своїх «античних» драмах). У ній відлунує актуальна суспільно-політична проблематика кінця 50-х років XIX ст., озиваються тривоги і раз у раз вибухає гнів поета, який у засланні ще більше пересвідчився в злочинності деспотії та ще більше перейнявся ідеєю безглуздості царської влади взагалі, а не тільки громадянським рахунком того чи іншого царя» [1, с. 563-564]. Саме Шевченкова поема «Неофіти» сповнена трагічних картин царської деспотії пізніх римських часів, які по суті проєктуються і віддзеркалюють царську Росію часів поета. Тексти Шевченка мають яскраво виражене антиімперське й антицарське спрямування.

Визначальним у поемі «Неофіти» є образ ікони Матері Божої «Скорбящих радість», у неї Шевченко просить послати йому «святеє слово, Святої правди голос новий»: «Молю ридаючи, пошли, Подай душі убогій силу, Щоб огненно заговорила, Щоб слово пламенем взялось, Щоб людям серце розтопило. І на Україні понеслось, І на Україні свяtilось Те слово, Божеє кадило, Кадило істини. Амінь». Саме слово пробуджує образ неофітів, адже вони несуть у люди Слово Істини. Крім того, лірика набуває антицарського спрямування, має тон старозавітних пророків, оскільки імперські засади Росії ототожнюються у Шевченка з язичництвом, на зміну якому приходить християнство. Відтак, неофіти – це люди нового часу, ті, які виступають рушіями прогресу, провісниками настання великих змін у житті та свідомості цивілізації.

Погоджуємося з думкою І. Дзюби про те, що в «Шевченковій поезії постійно співіснують (або й поборюють одна одну) «правда-мста» і «правда-прощення». Перша має соціальний вимір, друга – моральний, і вони не легко й не завжди узгоджуються і в людській душі, і в історичних діяннях людства. Шевченко то поривається до однієї, то втишує свою стражденну душу другою» [1, с. 566]. У парадигмі образів поеми «Неофіти» репрезентовано мотив прощення, у якому закладено постулат моральної та духовної переваги християнства над усіма іншими релігіями і світоглядними системами.

Це світогляд нового часу, який поведе людство до кардинальних змін. Образ апостола Петра символізує ідею великодушності, через утвердження котрої він все більше і більше людей приводить до християнства, пізнання Ісуса Христа як істинного Бога. Петро володіє колосальною силою слова, яким він просвітлює душі людей. Під таким впливом народжуються неофіти християнства, які пробуджуються зі сну тим палким словом.

Події, описані у поемі «Неофіти», відбуваються у Римській землі, де народився Алкід, коли «вже сходила зоря Над Віфлеємом. Правди слово, Святої правди і любові Зоря всесвітня зійшла!» Поворотною у житті юнака стала зустріч з Петром. Тоді враз припинилася оргія і відбулося миттєве переродження особистостей, постання інших людей, їхнє просвітлення істинною вірою. Вони всі пішли у катакомби і присвятили своє життя боротьбі за християнство. Після страти апостола Петранеофітів закували у кайдани. Мати Алкіда вирушає на пошуки сина, якого знаходить у Сіракузах. Тут вона побачила, її синуже «не неофіт новий, А апостол великого Христового слова». Він і його побратими не скорилися, вони твердо вірять в Ісуса Христа, готові померти за його вчення й істинного Бога. Вони гідно приймають смерть у Колізеї, як апостоли «великого Христового слова». На смерть неофіти йдуть із вірою в те, що «осудять неправедних Судом своїм правим, І вівіки стане слава, Преподобним слава». Також Алкід упевнений у тому, що із його послідовників виростуть воїни Христа і тоді «без огня, і без ножа Стратеги Божії воспрянуть. І тьми і тисячі поганих Перед святими побіжать».

Загалом образи неофітів у поемі Шевченка – це втілення особистостей, які стали «новобранцями» християнської віри. Їхня характерна риса – позбавлення пут лжі та підхоплення слова правди. Вони несуть це слово по землі невольників, яких перетворюють у вільних людей. А самі стають апостолами волі. Все ж головним образом у творі є не Алкід, і не його друзі-неофіти, а мати Алкіда. Вона найбільш віддана і сильна неофітка, її жертва – найбільша – власний син, її шлях – найважчий. Після смерті сина вона «слова його живії В живую душу прийняла. І на торжища і в чертоги Живого істинного Бога Ти слово правди понесла».

Як наголошував Т. Зінківський, у поемі «Марія» «поет знайшов змогу виразити сюжет, може в невірній, але глибокій і людяній думці. Євангелісти, а за ними й усі поети християнські наділяли Діві Марії роль пасивну і недбалу. Шевченко, навпаки, в сміливій інвенції, показує нам матір, що надихнула малому Ісусові думку, що він зробиться колись спасителем усіх людей. Вона готує його до сеї великої задачі. Пізніше вона проводить його в проповідництві, позирає здалеку на його, коли він провіщає слово Боже, підступає до його, коли той сам зостається, щоб полагодити його одєжину пошарпану

або принести йому води з криниці. Вона слідує за ним на Голгофу і каже до дітей, що одні мали відвагу його тудою провжджати: «Нехай іде, нехай іде, отак і вас він поведе» і потім всіма покинута, без хліба і притулку, сконала бідуючи» [2, с. 71]. Саме завдяки подвижницькому і жертвовному подвигу Марії «мужі воспрянули святис. По всьому світу розійшлись, і іменем твоего сына, Твоеї скорбної дитини, Любов і правду рознесли По всьому світу».

Загалом парадигма образу неофітів у поемах свідчить про те, що для світогляду Т. Шевченка притаманне розуміння християнства як людинолюбної релігії. Він був далеким від офіційної церкви, вбачаючи у ній засіб духовного і соціального панування у суспільстві, морально-етичну фальш. Митець апелював до первісних ідеалів християнства, носіями яких були неофіти. Кобзар сприймав християнство як релігію гуманності й моралі, позбавлену соціального і політичного контексту.

Європейська думка першої половини XIX ст. характеризувалася посиленням інтересом до сутності Бога, глибоким релігійним світовідчуттям. Ці тези наявні у працях видатних мислителів того часу, зокрема Шлейєрмахера, Новаліса, Сен-Симона, Гегеля, К'єркегора та ін. Зокрема, останній, базуючись на романтичному світогляді, інтимізував і екзистенціалізував християнство, головну увагу звертаючи на етико-психологічний зміст релігійних переживань. Б. Рубчак правомірно наголошує на тому, що богопочування й життєпочування Т. Шевченка близьке до релігійного екзистенціалізму К'єркегора. І. Дзюба з цього приводу зазначає: «Шевченко не міг знати цих напружених полемік і шукань істинного Бога, якими мучились європейський інтелект і совість. Але щось співзвучне з ними було в його нескінченних спробах увійти в діалог із Богом – він немовби викликав Бога «на прю», щоб з'ясувати його етичну «адресу», зрозуміти, чи не залишив він світ напризволяще; його тривожить богопокинутість людства, що невдовзі стане однією з головних тем європейської філософії. І всі його «претензії» до Бога – це форма (чи спроба) подолання отієї очужілості, коли віра і вчення Боже відділені від життя, а життя від них, коли молитва – ритуал, тоді як Шевченко в ідеалі саме життя уявляє як реалізовану молитву, що її треба «діяти до краю». У слов'янському світі Шевченко, мабуть, єдиний поет, який так постійно і нетерпляче «навертав» Бога до життя, а життя до Бога» [1, с. 632].

Отже, парадигма образу перших християн у творчості Т. Шевченка репрезентує бачення і розуміння митцем християнського вчення й ідеальних особистостей, які виступають його носіями. Це люди нового часу, нового покоління і нової формації, завдяки діяльності яких світ і люди змінюються на краще. Це Шевченківський тип демократів-реформаторів, гуманістів і жертвовних особистостей, здатних віддати власне життя в ім'я інтересів нації та істинної віри.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дзюба І. Тарас Шевченко // Історія української літератури у 12 томах. – Т. 4. – К.: Наукова думка, 2014. – 781 с. 2. Зінківський Т. Писання. – Львів, 1896. – Т. 2. – 210 с. 3. Листи до Тараса Шевченка. – К.: Наукова думка, 1993. – 405 с. Шевченко Т. Повне зібрання творів у дванадцяти томах. – Т. 2. Поезія. – К.: Наукова думка, 1991. – 589 с.

Бунчикова Е.О., магістрантка,
Інститута філології КНУ імені Тараса Шевченка

ПАРАДИГМА ОБРАЗА ПЕРВЫХ ХРИСТИАН В ТВОРЧЕСТВЕ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА (НА МАТЕРИАЛЕ ПОЭМ «НЕОФИТЫ» И «МАРИЯ»)

В статье исследуется парадигма образов первых христиан в творчестве Т. Шевченко на материале поэм «Неофиты» и «Мария». Подчеркиваются особенности его проявления и авторские интерпретации. Внимание акцентируется на проектировании писателем образов неофитов на общественно-политическую ситуацию того времени. Определяется понимание поэтом сути Бога и христианской веры в контексте национального мироощущения автора.

Ключевые слова: Т. Шевченко, парадигма образа, первые христиане, поэма, «Неофиты», «Мария», авторская интерпретация, национальное мироощущение.

Bunchykova E.O., magister of the Institution of philology of the
KNU of Taras Shevchenko

THE PARADIGM OF IMAGES OF FIRST CHRISTIANS IN THE WORKS OF TARAS SHEVCHENKO (ON THE MATERIALS OF POEMS «NEOPHYTES» AND «MARIJA»)

In this article the paradigm of the first Christians in the works of Taras Shevchenko on the materials of poems «Neophytes» and «Marija» is investigated. It is underlined the specific of its realization and author interpretation. It is accentuated the projecting by poet of images of neophytes on the social and political situation of that time. It is determined the understanding by the poets God's sense and Christianity in the context of the national outlook of the author.

Keywords: Taras Shevchenko, paradigm of the image, first Christians, poem, «Neophytes», «Marija», author interpretation, national outlook.